

اداره کل آموزش و پرورش استان لرستان

معاونت آموزش متوسطه

اداره تکنولوژی و گروه های آموزشی

درسنامه درس نهم جامعه شناسی 3 پایه دوازدهم

نگارش: علیدوست عزیزاده، عضو گروه جامعه شناسی و سواد رسانه ای استان لرستان (محل خدمت شهرستان رومشگان)

((پیشینه ی علوم اجتماعی در جهان))

((منزلت علم))

ویژگی های علم از نظر اسلام:

1- مهمترین ارزش هاست. 2- هدف آفرینش است. 3- علت برتری انسان بر فرشتگان است. 4- سبب شد انسان خلیفه ی خدا در زمین شود. 5- مراتب و انواعی دارد و یادگیری همه ی علوم ارزش یکسانی ندارد، برای مثال آموختن برخی علوم مانند سحرمنع شده اند و در مقابل یاد گیری برخی علوم، لازم و ضروری است. در واقع مسلمانان به آموختن علوم نافع تشویق و از آموختن علوم غیر نافع منع شده اند.

* در نظر اسلام، قران کتاب علم بوده و پیامبران برای تعلیم و تربیت آدمیان مبعوث شده اند.

انواع علوم نافع

- 1- علوم ابزاری که نیازهای روزمره ی جامعه ی اسلامی را برطرف می کنند، مانند علم پزشکی، علوم فنی و مهندسی و علوم پایه که به نوعی مادر این علوم به شمار می آیند.
- 2- علمی که درباره ی چگونگی استفاده از علوم ابزاری و اهداف، ارزش ها و آرمان های انسان صحبت می کنند.
- 3- علمی که درباره ی حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می گویند. یعنی علم به نفس، علم به توحید و علم به مبدأ و معاد که از نافع ترین علوم هستند.
- 4- علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده.

بخوانیم و بدانیم: صفحه 95

در جهان اسلام، به سبب اینکه روش علمی به روش های حسی و تجربی محدود نمی شود و عقل و وحی نیز به عنوان دو ابزار شناخت علمی به رسمیت شناخته میشوند، علوم نافع به علوم ابزاری محدود نمیشوند و علوم دیگر را نیز در بر می گیرند بنابراین همه ی این علوم (حسی و تجربی، عقلی، و حیاتی) علم نافع اند.

علوم اجتماعی در قرآن:

قرآن کریم کتاب هدایت بشری است و در مسیر هدایت، به زندگی اجتماعی انسان توجه ویژه ای دارد و در این راستا:

- 1- به توصیف و تبیین زندگی اجتماعی انسان ها می پردازد یعنی به این اشاره می کند که در جوامع بشری چه می گذرد و چرا؟
 - 2- به نقد و ارزیابی جوامع و فرهنگ های بشری می پردازد.
 - 3- جامعه آرمانی مورد نظر خود را ترسیم می کند.
 - 4- به فرهنگ های مختلف و امت های گذشته اشاره می کند و رفتار و فرهنگ گذشتگان را مورد ارزیابی انتقادی قرار می دهد. رفتار عاقلانه شان را تایید می کند و از رفتار جاهلانه و سفیهانه آنها انتقاد می کند.
- * قرآن کریم، قوانین حاکم بر تداوم و تغییر جوامع و امت های مختلف را ((**سنت های الهی**)) می نامد و آدمیان را برای شناخت این سنت ها تشویق می کند.

ویژگی های جامعه ی آرمانی از نظر قرآن کریم:

- 1- در آن به عدالت و قسط رفتار می شود.
- 2- فرهنگ حق دارد.
- 3- در آن به کسی ظلم نمی شود و در برابر ظلم دیگران مقاومت می شود.
- 4- تا آنجا که بتواند به ستمدیدگان و مستضعفان جهان یاری می دهد.

علت بعثت پیامبران بر اساس قرآن:

قرآن کریم یادآوری می کند که پیامبران خدا برای تعلیم معارف و ساختن جامعه و فرهنگ، براساس عدالت و قسط مبعوث شده اند.

بخوانیم و بدانیم: صفحه 97

* قرآن کریم هم حس و تجربه را از ابزارهای علوم اجتماعی می داند و هم از عقل و وحی به عنوان دو ابزار علمی یاد میکند و از همگان می خواهد که از این ابزارها برای علم آموزی و شناخت حقایق و وقایع اجتماعی و تاریخی استفاده می کند.

علم مدنی و علم عمران:

متفکران مسلمان در جهان اسلام به مطالعه ی جهان های اجتماعی پرداخته و علم اجتماعی نافع متناسب با جهان اجتماعی خود را پدید آورده اند. فارابی، ابوریحان بیرونی و ابن خلدون از جمله این اندیشمندان هستند.

آرا و نظریات فارابی:

فارابی علم اجتماعی را زیر مجموعه ی علوم انسانی دانسته و آن را **((علم مدنی))** نامیده است.

فارابی با مطالعه ی جوامع زمان خود و همچنین با استدلال های عقلی خود، جوامع را بر اساس نوع علم، اندیشه، فرهنگ و رفتاری که دارند، دسته بندی میکند.

- 1- مدینه جاهله:** جوامعی هستند که از علوم عقلی بی بهره اند. در این جوامع علم می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از ارزش ها، آرمان ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.
- 2- مدینه فاضله:** جامعه ای است که بر مبنای علم سازمان یافته باشد، مدینه فاضله جامعه آرمانی مورد نظر او است. علم در مدینه فاضله به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز در بر می گیرد.
- 3- مدینه فاسقه:** جامعه ای است که در اثر انحراف عملی از مدینه فاضله بوجود می آید. در مدینه فاسقه با آنکه مردم علوم وحیانی و عقلانی را می شناسند اما از آن بهره نمی برند، یعنی با آنکه مردم حقیقت و عدالت را می شناسند یا امکان شناخت آن را دارند، بر اساس آن عمل نمی کنند.
- 4- مدینه ضاله:** این جامعه که در اثر انحراف نظری از جامعه مدینه فاضله شکل می گیرد و جامعه ای است که در آن نظریات علمی پذیرفته شده در مدینه فاضله تحریف شده و آرمان ها، ارزش ها و امور غیر عقلانی، آرمان ها و ارزش های عقلانی معرفی می شوند.

* **وجه اشتراک** مدینه فاسقه و ضاله ، انحراف از مدینه فاضله است اما **تفاوت** آن ها این است که انحراف مدینه فاسقه عملی و انحراف مدینه ضاله نظری است و با نگاه انتقادی به جوامع زمان خود، آن جوامع را مدینه فاسقه یا ضاله می داند.

علم مدنی فارابی از همه ظرفیت های علوم اجتماعی برخوردار است:

- 1- به توصیف و فهم کنش ها و ساختارهای جوامع مختلف می پردازد.
- 2- به تبیین یعنی علت یابی واقعیت های اجتماعی و بررسی تغییرات و تحولات آن می پردازد.
- 3- درباره ی هنجارها، ارزشها و آرمان های جوامع مختلف، داوری علمی می کند و رویکرد انتقادی به جامعه ی خود و دیگر جوامع دارد.
- 4- درباره ی هنجارها، نحوه ی رفتار و سبک زندگی کنش گران سخن می گوید و باید ها و نبایدهایی برای زندگی اجتماعی تجویز میکند.

آرا و نظریات ابوعلی مسکویه و ابوریحان بیرونی:

ابوعلی مسکویه با نگاهی تبیینی کتاب ((تجارب الامم)) را در هشت جلد تألیف کرد. ابوریحان بیرونی در کتاب تحقیق ماللهند با روش تجربی، فرهنگ جامعه ی هند را توصیف کرد و با استفاده از روش عقلی ، به ارزیابی انتقادی این فرهنگ نیز پرداخت.

آرا و نظریات ابن خلدون:

ابن خلدون با تاثیر پذیری از قرآن، به دنبال شناخت سنت های الهی در جامعه بود. او به روش عقلی توجه چندانی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می کرد و بنابراین از جامعه ی آرمانی سخنی نگفت. روش او در شناخت مشابه روش کنت در جامعه شناسی تبیینی است و به همین دلیل غربیان او را بیشتر از سایر متفکران اسلامی می شناسند.

ابن خلدون با استفاده از تجربه ی تاریخی جوامع پیرامون خود از ((**عصبیت**)) به عنوان عامل شکل گیری جوامع یاد می کند و این دریافت خود را به همه ی جوامع تعمیم می دهد.

رویکرد ابن خلدون، انتقادی نیست و جامعه شناسی او در مقایسه با جامعه شناسی فارابی **محافظه کارانه است**. ابن خلدون علم اجتماعی خود را **علم عمران** می نامد.

همه ی فضلالی قرن سوم هجری که **قرن ترجمه** نامیده شده و **قرن چهارم** که **قرن تحقیق** خوانده شده طرفداران **دانش یونانی** بودند.

* تمامی بزرگی بیرونی و امتیاز جاویدان او از هم عصرانش در این است که توانست تصور کند جز یونان ملتی دیگر هم در جهان وجود داشته که دارای فرهنگ اصیل باشد و آن کشور هندوستان است.

* از نظر بیرونی عواملی مانند زبان، دین و ... علت رابطه نداشتن ایران با هندوستان بوده است.

* اهمیت امروزی ابوریحان در بکارگیری روش انتقادی در کنار روش تجربی، در بررسی های مذهبی، تاریخی و جغرافیایی است که امروزه در تحقیقات مردم شناسی و جامعه شناسی متداول شده است.

مقایسه کنید: صفحه ی 101

شباهت 1- هردو از متفکران مسلمان و تحت تاثیر آموزه های اسلامی و قرآنی بودند.

شباهت 2- از تجربه تاریخی جوامع مختلف در مطالعات خود استفاده می کردند.

3- به دنبال شناخت سنت های الهی جامعه بودند.

تفاوت ها:

1- ابن خلدون رویکرد انتقادی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می کرد. اما فارابی رویکردی انتقادی داشت.

2- ابن خلدون علم اجتماعی خود را علم عمران می نامد و عصبیت را عامل شکل گیری جوامع می داند. اما فارابی علم اجتماعی را زیرمجموعه علوم انسانی می داند و آنرا علم مدنی می نامد.

نمونه بیاورید:

عقل ابزاری: دانشمندان برای کسب دانش درباره ی پدیده های طبیعی و مادی (محسوس) از این عقل استفاده می کنند و همواره به آزمون های حسی و روش های تجربی پایبندند.

عقل تفسیری: برای فهم و تفسیر پدیده های معنا دار مانند کنش انسان ها، گفتار و متن به کار می رود.

عقل انتقادی: عقلی است که برای ارزیابی و داوری نسبت به مناسبات و ارتباطات به کار می رود.

عقل انتقادی	عقل تفسیری	عقل ابزاری
انتقاد از پدیده هایی مانند: تبعیض اقتصادی و سیاسی و امتیازات اجتماعی افراد خاص	درک و فهم پدیده های اجتماعی مانند عید نوروز و ایام عاشورا	تبیین پدیده های طبیعی مانند: سیل و بیماری و تبیین پدیده های اجتماعی مانند: بیکاری، طلاق، فقر